

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังคมศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24

AN APPLICATION OF THE FOUR IDDHIPĀDA DHAMMA IN ONLINE LEARNING
MANAGEMENT OF SOCIAL STUDIES TEACHERS IN THE SECONDARY
EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 24*

พิพิธธนวัติ สมคะณย์,

ดร.ปานจิตร สุกุมาลย์, ผศ.ดร.นิรัช เรืองแสน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

มยุรีย์ ศรีชมพู

โรงเรียนบ้านนาคูพัฒนา กรป.กลางอุบลรัตน์

Pipiddhanawadee Somkhane,

Dr.Panjitr Sukumal, Asst. Prof. Dr.Niraj Ruangsarn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Mayuree Srichompoo

Bannakhupattana Ko Ro Po Klang Uppatham School, Kalasin, Thailand

E-mail: somkhane25@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ เพื่อเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ และเพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนสังคมศึกษา จำนวน 255 คน และกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 4 คน ครูผู้สอน 12 คน สถิติที่ใช้ในการวิจัย ค่าความถี่ หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (One – way ANOVA) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์วิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านวิมิงสา รองลงมา คือ ด้านวิริยะ และด้านจิตตะ ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านฉันทะ

2. การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังคมศึกษา จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวม ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ ขนาดใหญ่พิเศษ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน และจำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน โดย

* ได้รับบทความ: 29 มีนาคม 2564; แก้ไขบทความ: 15 มิถุนายน 2564; ตอปรับตีพิมพ์: 31 สิงหาคม 2564

ภาพรวม ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการทำงาน 1-10 ปี ประสบการณ์ในการทำงาน 11-20 ปี และประสบการณ์ในการทำงาน 21 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 พบว่า ด้านฉันทะ คือ ความพอใจรักในสิ่งที่สอน จึงจะเกิดผลจริงที่จะทำให้ครูมีความแน่วแน่รักในสิ่งที่ทำ, ด้านวิริยะ คือ เพียรพัฒนาความรู้ความสามารถของตนอยู่เสมอ ด้านจิตตะ คือ การเอาใจใส่ในเรื่องของการสอนอยู่เสมอ และด้านวิมังสา คือ ไตร่ตรองวิธีการถ่ายทอดความรู้และต้องไตร่ตรองหาข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานของตน แล้วนำไปปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน และพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์; อิทธิบาท 4; ครูสังคมศึกษา

Abstract

This thesis aims to study and compare the application of the four Iddhipāda dhamma in online learning management, as well as to study suggestions for the application of the Principles the four Iddhipāda dhamma. To manage online learning of social education teachers, the Office of secondary education district, district 24, the sample scoring is 255 school administrators and social education teachers, and the target audience is 4 school administrators, 12 teachers, statistics used in research, frequency fees, and 250 teachers. Find the percentage, average and standard deviation (one – way ANOVA)) using a computer program to analyze research data.

The results showed that

1. Overall, the average is moderate, and when classified as individual, it is found that the highest average side is the second side of the competition. and chitta, respectively. The lowest average aspect is the chatta.

2 .The comparison of the application of the four Iddhipāda dhamma in Online Learning management of social studies teachers. According to the position of duties, the school administrators and teachers There are different opinions. By School Size by Overall School administrators and teachers in small educational institutions Medium, large size, extra size Overall, school administrators and teachers with 1-10 years of work experience, 11-20 years of work experience and work experience 21 years or more. There are no different opinions.

3.Suggestions of the Application of the four Iddhipāda dhamma Found that skill is satisfaction chatta, love of what is taught, so it will have a real effect that will give teachers

a firm love of what they do, The viriyah aspect is to constantly develop their knowledge and abilities in chitta, namely to pay attention to teaching regularly, and in the field of vimansā, to ponder how to transfer knowledge and to ponder the shortcomings in their work, and to improve teaching and improve the work efficiency.

Keywords: An Application of the Four Iddhipāda Dhamma in Online Management; Four Iddhipāda Dhamma; Social Studies Teachers.

บทนำ

ในยุคกระแสโลกาภิวัตน์การพัฒนาประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) อยู่ในห้วงเวลาของการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานหลายด้านที่สั่งสมมานานท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วและเชื่อมโยงกันใกล้ชิดมากขึ้น การแข่งขันด้านเศรษฐกิจจะเข้มข้นมากขึ้น สังคมโลกจะมีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกันมากขึ้นเป็นสภาพไร้พรมแดน การพัฒนาเทคโนโลยีจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและจะกระทบชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมาก ขณะที่ประเทศไทยมีข้อจำกัดของปัจจัยพื้นฐานเชิงยุทธศาสตร์เกือบทุกด้านและจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่ชัดเจนขึ้น ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 นับเป็นจังหวะเวลาที่ท้าทายอย่างมากที่ประเทศไทยต้องปรับตัวขนานใหญ่ โดยจะต้องเร่งพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา และนวัตกรรมให้เป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกด้านเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยท่ามกลางการแข่งขันในโลกที่รุนแรงขึ้นมาก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์การจัดการศึกษาบางช่วงเวลาในอดีตที่ผ่านมามีปัญหาอุปสรรคหลายด้าน เช่น ครูผู้สอนผู้เรียนและการบริหารจัดการไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ปัจจุบันสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ ได้พยายามคิดค้นแสวงหาศาสตร์ใหม่ๆ เพื่อพัฒนาวิชาการให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ที่สำคัญได้มีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งให้ความสนใจที่จะย้อนกลับมาดูคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระไตรปิฎกซึ่งเปรียบเสมือนมหาหนทีแห่งความรู้ที่ได้ซึมลึกเข้าไปสู่วิญญาณของคนเอเชีย ทั้งทางด้านความคิดและอุดมการณ์ของคนไทยที่ทุกอย่างล้วนแล้วแต่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ในสถานศึกษาก็เช่นกันโรงเรียนระบบปกติทั่วไปได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อไปสู่แนวทางแห่งความสำเร็จจะต้องมีหลักการหรือหลักยึดแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน โดยใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญาและมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตร เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักของพุทธธรรมอย่างบูรณาการที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสมด้วยสติสัมปชัญญะเป็นไปตามคุณค่าแท้ด้านการ

เรียนการสอนบูรณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้ชัดเจน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์เอื้ออาทรเป็นกัลยาณมิตรต่อกันส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตาและวัฒนธรรมแสวงปัญญา เป็นต้น (สุนน อมรวิวัฒน์, 2544)

จากการสังเคราะห์งานการวิจัยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา พบว่า เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ยังมีคะแนนที่ต่ำกว่าเกณฑ์ขาดความรับผิดชอบในหลาย ๆ ด้านด้วยกัน ได้แก่ การเข้าเรียนไม่ตรงเวลา การที่เอางานอื่นขึ้นมาทำในขณะที่ครูกำลังทำการสอน นักเรียนส่งงานไม่ทันภายในเวลาที่กำหนด ขอบพูดคุยกันเวลาครูสอน การไม่ติดตามงานและแก้ไขงานให้ถูกต้อง พฤติกรรมเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อนักเรียนเป็นอย่างมาก ทำให้นักเรียนมีผลการเรียนที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน และทำให้เกิดปัญหาตามมาไม่ว่าจะเป็นปัญหาต่อตนเอง คือเรียนไม่บรรลุผลสำเร็จตามที่ตนเองได้มุ่งหวังเอาไว้ และยังเป็นปัญหาในครอบครัวอีกด้วย ผู้วิจัยเห็นว่าหลักสูตรทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักอริยบท 4 นี้ สามารถนำมาพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายได้ หลักสูตรที่มีความเหมาะสมก็คือหลักอริยบท 4 เพราะเป็นธรรมะที่ทำให้ประสบความสำเร็จ (พระเกรียงศักดิ์ ตีกรัตติ, 2561)

จะเห็นว่าสถานการณ์วิกฤติ โควิด-19 เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการศึกษากับความท้าทายของโลก (การศึกษา) ที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว จากผลกระทบจากการระบาดครั้งใหญ่นี้ และส่งผลกระทบต่อการศึกษาในระยะยาวที่เปลี่ยนมาใช้วิธีการสอนออนไลน์ตั้งแต่วันที่รัฐบาลจะออกประกาศปิดสถานศึกษา เพราะต้องคำนึงถึงความเหมาะสม และประสิทธิภาพของการสอนที่สำคัญที่สุด การเรียนออนไลน์นั้น มีข้อจำกัดเรื่องความพร้อมส่วนบุคคลมากมาย โดยเฉพาะในโรงเรียนที่อยู่ต่างจังหวัดที่คนครูก็ยังไม่มีความคุ้นชินกับโปรแกรมต่าง ๆ นักเรียนก็ไม่มีอุปกรณ์ รวมถึงสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่ไม่ดีนัก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องวางแผนอย่างจริงจังว่าจะสนับสนุนคุณครูนับแสนคนอย่างไร ต้องประเมินความพร้อมอย่างรอบด้าน เป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษา ก็คือการพัฒนาผู้เรียน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การถกเถียง การมีปฏิสัมพันธ์กัน ถึงแม้ว่าการเรียนออนไลน์จะมีข้อจำกัดและอุปสรรคบ้าง แต่ “วิกฤติในครั้งนี้ทำให้สถาบันการศึกษา ทั้งผู้เรียนผู้สอนได้ปรับตัวให้ชินกับการเรียนการสอนออนไลน์ ซึ่งเป็นเรื่องสถาบันการศึกษายพยายามสนับสนุนมาโดยตลอด และนี่อาจเป็นโอกาสในการต่อยอดการศึกษาในอนาคต” การจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่กระทำโดยใช้เว็บในการเรียนการสอน อาจใช้เว็บเพื่อนำเสนอบทเรียนในลักษณะสื่อหลายมิติของวิชาทั้งหมดตามหลักสูตร การพัฒนาการเรียนการสอนแบบออนไลน์ เป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อนำไปพัฒนาปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอน อันจะส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนเกิดประสิทธิภาพ(Efficiency)1และประสิทธิผล(Effectiveness)

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 ในการจัดการเรียนรู้อย่างออนไลน์ของครูสังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามหลักอริยบท 4 ซึ่งประกอบด้วย 1) ฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น) 2) วิริยะ (ความเพียรพยายามทำใน สิ่งนั้น) 3) จิตตะ (การเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น) 4) วิมังสา (การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้น) ตลอดจนเป็นข้อมูลสารสนเทศนำไปใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาปรับปรุงหรือพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24
2. เพื่อเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ ขนาดสถานศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้รูปแบบวิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Methodology Research) เป็นการผสมผสานวิธีการระหว่างวิธีการระหว่างการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology Research) กับ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Methodology Research) ด้วยการผสมในระดับข้อมูลเป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลตามตัวแปรประชากรกลุ่มตัวอย่างและกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยบูรณาการข้อมูลคุณภาพ นำไปสู่ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และด้วยวิธีการทางสถิติ (Statistics Analysis) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ดังกล่าว

ประชากร

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จำนวน 663 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 255 คน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของทาโรยามาเน (สมชาย วรภิเษมสกุล, 2554) และสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) ตามตำแหน่งหน้าที่ และเปรียบเทียบสัดส่วนประชากรตามตัวแปรต้น ขนาดสถานศึกษาและประสบการณ์สอน ได้กลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น และกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 4 คน ครูผู้สอน จำนวน 12 คน รวมเป็น 16 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ทั้งนี้โดยเลือกจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์สูง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ซึ่งใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) เกี่ยวกับประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) และแบบปลายเปิด (Open-ended Questionnaire)

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ ขนาดสถานศึกษาและประสบการณ์ในการทำงาน โดยวิเคราะห์หาจำนวนและค่าร้อยละ

2. วิเคราะห์หาระดับการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 โดยวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทั้งโดยรวมและรายด้านตามวิธีการของลิเคิร์ท (บุญชม ศรีสะอาด, 2554) แล้วนำไปเทียบกับเกณฑ์ค่าเฉลี่ย 5 ระดับ และแปลผล

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่โดยการทดสอบที (t-test แบบ one way ANOVA)

4. วิเคราะห์เปรียบเทียบเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยการทดสอบที (F-test แบบ one way ANOVA)

5. วิเคราะห์เปรียบเทียบเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงานโดย วิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (F-test แบบ one way ANOVA)

6. วิเคราะห์เสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 โดยวิเคราะห์ค่าจำนวนค่าความถี่และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis)

ผลการวิจัย

1. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.17$, S.D. = .28) และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านวิมangsa ($\bar{X} = 3.20$, S.D. = .38) รองลงมา คือ ด้านวิริยะ ($\bar{X} = 3.19$, S.D. = .39) และด้านจิตตะ ($\bar{X} = 3.19$, S.D. = .36) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านฉันทะ ($\bar{X} = 3.09$, S.D. = .28)

2. การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จำแนกตามขนาดสถานศึกษา พบว่า โดยภาพรวม ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ ขนาดใหญ่พิเศษ และจำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน พบว่า โดยภาพรวม ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการทำงาน 1-10 ปี ประสบการณ์ในการทำงาน 11-20 ปี และประสบการณ์ในการทำงาน 21 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ของผู้อำนวยการโรงเรียน และครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 ด้านฉันทะ มีการส่งเสริมให้ผู้สอนจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของหลักอิทธิบาท 4

ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาในเรื่องของการสอนให้เกิดความพอใจในสิ่งที่สอน ใจที่รักอันเกิดจากความศรัทธาและความเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ในการสอนมากที่สุด ด้านวิริยะ มีการส่งเสริมให้ผู้สอนในรายวิชาสังคมศึกษาหรือกลุ่มสาระอื่นจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของอิทธิบาท 4 ที่พร้อมไปด้วยวิริยะ ความเพียรพยายามที่จะใช้ความกล้าไปสู่ความยากลำบากมีความมุ่งมั่น ทุ่มเทในการถ่ายทอดความรู้ย่อมสม่ำเสมอในการพัฒนาตนเอง ด้านจิตตะ มีการส่งเสริมให้ผู้สอนในรายวิชาสังคมศึกษาหรือกลุ่มสาระอื่นมีความคิดที่จดจ่อเอาใจใส่ และมีจิตใจที่ตรงตามต่อการสอน นอกจากนี้แล้วยังส่งเสริมให้ผู้สอนได้มีกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้มีการพัฒนาตนเอง และความเข้าใจในอิทธิบาท 4 พร้อมไปด้วยจิตตะเป็นการเอาใจใส่ในเรื่องของการสอนอยู่เสมอ ด้านวิมังสา มีการส่งเสริมให้ผู้สอนจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของหลักอิทธิบาท 4 ที่พร้อมไปด้วยวิมังสา เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาในเรื่องของการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผล และตรวจสอบ หรือขัดข้องในเรื่องของการเรียนการสอน เพื่อปรับปรุงพัฒนาแก้ไข้ปัญหาให้ดียิ่งขึ้น

อภิปรายผล

1. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าครูสังคมศึกษาได้มีการนำหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสา มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543) กล่าวว่า อิทธิบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์ หรือความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือเปล่งง่าย ๆ ว่าทางแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่างคือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวนไตร่ตรอง) แปลให้จำง่าย ตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียรทำเอาจิตฝักใฝ่ ใช้ปัญญาสอบสวน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพัฒน์พล สิริสุวณโณ (เพชรไชย) และคณะ (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานีนั้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้ ดังนี้ 1) ด้านวิมังสา (ความไตร่ตรอง) 2) ด้านฉันทะ (ความพอใจ) 3) ด้านจิตตะ (ความคิด) 4) ด้านฉันทะ (ความพอใจ) ตามลำดับ

2. ผลการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังคมศึกษา จำแนกตามสถานภาพ พบว่า มีดังนี้

2.1 ตำแหน่งหน้าที่ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังคมศึกษา แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์เป็นการบริหารจัดการเชิงบูรณาการเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา จึงทำให้มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบ

ออนไลน์ของครูสังคัมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 แตกต่างกันไปด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของบุญมี วิทาลัยธิ์ ได้วิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 การศึกษาวิจัยพบว่า ตำแหน่งของบุคลากรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 มีการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่เหมือนกัน โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานทั่วไป รองลงมา คือ ด้านการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานงบประมาณ และด้านการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานวิชาการตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อย คือ ด้านการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานบุคคล และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Shu-Sheng Liaw, and Hsiu-Mei Huang (2011) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการสืบสวนทัศนคติของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนรู้ทางอิเล็กทรอนิกส์ การวิจัยครั้งนี้ได้นำเสนอความแตกต่าง แยกจำแนกทางเพศและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้คอมพิวเตอร์ การรับรู้ความสามารถของตนเองและแรงจูงใจในการศึกษา งานวิจัยในครั้งนี้เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัย 424 คน โดยใช้ระบบ Blackboard และตอบแบบสอบถามหลังจากการทดลองใช้สองเดือน ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า นักศึกษาชายมีทัศนคติเชิงบวกด้านอิเล็กทรอนิกส์มากกว่านักศึกษาหญิง มากกว่านั้นการเรียนรู้ด้วย e-learning ทำให้นักศึกษามีประสบการณ์มีความชำนาญในการใช้คอมพิวเตอร์ อีกทั้งการใช้คอมพิวเตอร์นี้สามารถเป็นแรงจูงใจของผู้เรียนไปสู่การเรียนรู้ด้วยระบบ e-learning ได้ นอกจากนี้ความสามารถและแรงจูงใจจากภายในและภายนอก มีความสำคัญและส่งเสริมความตั้งใจเชิงพฤติกรรมในการใช้ e-learning

2.2 ขนาดสถานศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังคัมศึกษาไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะว่ามีการส่งเสริมและพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และจัดการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) เพื่อพัฒนามุ่งสู่ Thailand 4.0 ถึงแม้จะมีขนาดสถานศึกษาที่ต่างกันแต่มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังคัมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 ไม่แตกต่างกันไปด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาฉัตรชัย ธรรมเมธี (ทันบาล) (2560) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตตอนเมือง กรุงเทพมหานคร การศึกษาวิจัยพบว่า ขนาดสถานศึกษาเขตตอนเมือง กรุงเทพมหานคร มีการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ปฏิบัติหน้าที่ไม่แตกต่างกันอยู่ในระดับมากที่สุด 1 ด้าน คือ ด้านจิตตะ รองลงมา คือ ด้านฉันทะ และด้านวิริยะ ส่วนข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือด้านวิมังสา เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ การศึกษาการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตตอนเมือง กรุงเทพมหานคร ด้านฉันทะ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Barnard-Brak et al (2010) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โปรไฟล์การเรียนรู้ด้วยตนเองในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ออนไลน์” ผลการศึกษาค้นคว้า บุคคลที่มีการควบคุมตนเองในการเรียนรู้จะสามารถทำให้

บรรลุลผลทางวิชาการทางบวกมากกว่าบุคคลที่ไม่ได้แสดงพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง โปรไฟล์ที่แตกต่างกันของพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ควบคุมตนเองมีอยู่ทั่วทั้งผู้เรียน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นี้จึงดำเนินการศึกษาสองอย่างโดยใช้สองตัวอย่างที่แตกต่างกัน การบริหารแบบสอบถามการเรียนรู้แบบควบคุมตนเองออนไลน์ (OLSQ) ซึ่งเป็นขนาด 24 รายการที่มีรูปแบบการตอบสนองแบบ Likert แบบ 5 จุด ให้กับนักเรียนที่ลงทะเบียนเรียนหลักสูตรปริญญาออนไลน์ที่มหาวิทยาลัยสาธารณะขนาดใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของสหรัฐอเมริกา OSLQ ประกอบด้วย โครงสร้างย่อย รวมถึงสภาพแวดล้อม โครงสร้างการตั้งค่าเป้าหมาย การจัดการเวลาช่วยหากลยุทธงาน และการประเมินตนเอง

2.3 ประสบการณ์ในการทำงาน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังคมศึกษา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ที่เป็นเช่นนี้ เพราะส่งเสริมและพัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นมืออาชีพ เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้และจรรยาบรรณตามมาตรฐานวิชาชีพ ตลอดจนผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน มีประสบการณ์ในการทำงานแตกต่างกัน จึงทำให้มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ของครูสังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 ไม่แตกต่างกันไปด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระวัชรินทร์ ชินวโร (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครศรีธรรมราช 5 ด้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครศรีธรรมราช อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้และด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการนิเทศ และด้านการจัดสื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับน้อยที่สุด 2) ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ผู้บริหารที่มีเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์ทำงานต่างกันมีการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่ตรงตามสมมติฐานที่ว่า ผู้บริหารและครูที่มีเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์ทำงานต่างกันมีการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Asunka (2008) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเรียนรู้ออนไลน์ในอุดมศึกษาใน Sub - Saharan แอฟริกา : ประสบการณ์และการรับรู้ของนักเรียนมหาวิทยาลัยกานา” การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อตรวจสอบทัศนคติประสบการณ์และการรับรู้ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ลงทะเบียนเรียนในหลักสูตรการเรียนรู้ออนไลน์ที่ทำงานร่วมกันในมหาวิทยาลัยเอกชนของกานา แหล่งข้อมูลรวมถึงการสำรวจ, รายการบันทึกประจำวันของนักเรียนและครูสอน, บันทึกอีเมล, การสัมภาษณ์บุคคล, และบันทึกเว็บไซต์เวิร์ก. ผลการศึกษการวิจัยพบว่า นักเรียนไม่ได้ตอบแนวทางการสอนออนไลน์อย่างชอบสร้าง เช่น การอภิปรายแบบอะซิงโครนัสและกิจกรรมการเรียนรู้โครงการที่ไม่ค่อยดี และรับรู้การเรียนรู้ออนไลน์ที่ทำงานร่วมกัน ในบริบทการทำงานมันซับซ้อนมากขึ้น การเรียกร้องและประสบการณ์ใช้เวลานาน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย

องค์ความรู้การวิจัยเป็นกระบวนการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับครูผู้สอน เป็นกระบวนการบูรณาการการสอนแบบออนไลน์ คือ อิทธิบาท 4 กับการจัดการเรียนการสอน 4 ด้าน สรุปองค์ความรู้การวิจัยเป็น LIO อธิบายได้ดังนี้

กระบวนการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับครูผู้สอน สรุปเป็น LIO โดยมีหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

L = Learning Management เป็นการจัดการเรียนการสอน 4 ด้าน คือ 1) ด้าน กระบวนการเรียนรู้ 2) ด้านสื่อการเรียนรู้ 3) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ 4) ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้

I = IDDHIPADA 4 เป็นแนวทางการนำเสนอการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนตาม หลักอิทธิบาท 4 สำหรับครูผู้สอน ประกอบด้วย 1) ด้านฉันทะ (ความพอใจ) 2) ด้านวิริยะ (ความเพียรพยายาม) 3) ด้านจิตตะ (ความมุ่งมั่น) และ 4) ด้านวิมังสา (พิจารณาใคร่ครวญ)

O = Online Study เป็นการจัดการเรียนการสอนเนื้อหาวิชาผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ซึ่งผู้เรียนและครูผู้สอนสามารถติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันได้ ควรความร่วมมือกันระหว่างผู้บริหาร ครู นักเรียน

สรุปองค์ความรู้การวิจัยเป็น LIO ดังในแผนภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

1.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 ควรมีการจัดอบรมผู้บริหาร ครูผู้สอน เพื่อส่งเสริมพัฒนาวิธีการบริหาร และวิธีการสอน ตามหลักอิทธิบาท 4

1.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการบริหารและพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

2.1 ควรส่งเสริมการนำหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่ครูให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

2.2 ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการทำกิจกรรมในชั้นเรียน เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าและสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

2.3 ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปกำหนดเป็นนโยบายหรือแผนปฏิบัติให้สถานศึกษาต่าง ๆ ได้นำมาประยุกต์ใช้ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 เพื่อนำไปสู่การสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

3.2 ควรศึกษาบุคลากรแห่งการเรียนรู้ โดยมีความรู้และจรรยาบรรณ ตามมาตรฐานวิชาชีพ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานครูผู้สอนด้วย

3.3 ควรศึกษาการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ โดยใช้ระบบข้อมูลสารสนเทศ งานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *การวิจัยเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: บริษัทสุวีรียาสาสน์จำกัด.

บุญมี วิทาลีทธิ. (2560). *การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเกรียงศักดิ์ ตีเกตุ. (2561). *แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของโรงเรียนเทศบาลวัดศรีสุพรรณ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพัฒนาพล สิริสุวณโณ (เพชรไชย) และคณะ. (2563). *การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี*. *Journal of Buddhist Education and Research: JBBER*. 6(1), 203-216.

- พระมหาฉัตรชัย ฐมฺมวรมณี (ทันบาล). (2560). *ศึกษาการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตตอนเมือง กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พระวัชรินทร์ ชินวโร. (2556). *การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- สมชาย วรภิเษมสกุล. (2554). *สถิติประยุกต์สำหรับการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. อุดรธานี : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.*
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี.*
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2544). *หลักสูตรและการจัดการศึกษาตามแนวพุทธธรรม. โครงการกิตติเมธีสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.*
- Asunka S. (2008). *Online learning in higher education in Sub-Saharan Africa: Ghanaian University students' experiences and perceptions. The International Review of Research in Open and Distance Learning.*
- Barnard-Brak L., Lan W.Y., Paton V.O. (2010). *Profiles in self-regulated learning in the online learning environment. The International Review of Research in Open and Distance Learning.*
- Shu-Sheng Liaw, and Hsiu-Mei Huang. (2011). *A study of investigating learners attitudes toward e-learning. 5th International conference on Distance Learning and Education IPCSIT vol.2. Singapore.*